

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 373.091.4 Газман

С. О. Бадер

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕХНОЛОГІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ О. ГАЗМАНА

Орієнтація освітнього процесу на ідеї особистісно орієнтованого навчання, врахування суб'єктності учня, його особистісної позиції, вимагають від педагогічної реальності запровадження у практику роботи школи таких педагогічних технологій, які б дозволили максимально врахувати традиції гуманістичного виховання, створити таке освітнє середовище, яке б зробило можливим взаємодію та співробітництво в системі «педагог – учень» на основі рівноправ'я для розкриття потенціалу кожної дитини.

На жаль, сучасні учні загальноосвітніх шкіл орієнтовані у більшій мірі на засвоєння певного об'єму навчального матеріалу, а старшокласники намагаються якомога успішніше підготовуватись до випускних тестів. За таких умов діти щодня відчують значний тиск з боку педагогів та батьків, зазнають суттєвих труднощів у спілкуванні з однолітками, переймаються знаходженням особистісних смислів в освітньому процесі.

Пошуком шляхів розв'язання проблеми в означеному напрямку займались та займаються чимало вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: реалізація індивідуального підходу в освіті (І. Бех, В. Бедерханова, І. Якіманська), запровадження ідеї взаємодії та співробітництва (Н. Крилова, Н. Михайлова, С. Соловейчик), розробка технологій виховання, спрямованих на допомогу підростаючій особистості у реалізації власного «Я» (О. Газман, І. Іванов, Н. Крилова, О. Тубельський) тощо. Проте, незважаючи на наявне розмаїття психолого-педагогічних технологій в освіті, залишається значний відсоток учнів, які не розуміють сенс навчання та свого місця в освітньому процесі, відчують тиск з боку педагогів та батьків, що викликає почуття самотності, нереалізованості у соціумі, відриву від нього.

Отже, метою статті є висвітлення сутнісних та змістовних характеристик технології індивідуальної педагогічної підтримки, автором якої є О. Газман для подальшого використання її практичних аспектів в освітньому процесі загальноосвітніх закладів.

Слід зазначити, що О. Газманом було обґрунтовано концептуальну основу технології індивідуальної педагогічної підтримки, визначено її провідні положення, принципи, тощо. Проте, остаточного оформлення

технологія набула завдяки роботам його прибічників та послідовників (К. Александрової, Т. Анохіної, Н. Крилової, Н. Михайлової, Т. Фролової, С. Юсфіна та ін.), які суттєво доповнили змістовний аспект технології. Тому, у статті ми спробуємо проаналізувати сутнісні характеристики технології педагогічної підтримки з урахуванням робіт як О. Газмана, так і деяких ґрунтовних досліджень його послідовників.

Розробці та упровадженню технології індивідуальної педагогічної підтримки передувало обґрунтування О. Газманом ідеї свободи особистості, у т.ч. свободи учнів в освітньому середовищі. Обґрунтування концепції свободи було обумовлено, з одного боку, необхідністю переорієнтації застарілої моделі навчання та виховання дітей, у центрі якої стояв педагог, що виступав єдиним суб'єктом освітнього процесу; з іншого – реальною практикою роботи з дітьми з урахуванням ідей співробітництва, розуміння потреб підростаючої особистості, побудови освітнього простору на засадах взаємодії та визнання за дитину права на власну точку зору.

О. Газман зазначав, що свобода виступає «...провідною антропологічною константою гуманістичного світогляду та практики», а дитина є апріорі такою, що тяжіє до самореалізації, знаходженні власного «Я» [1, с. 7]. Особистість, з точки зору вченого, є інтеграцією трьох взаємопов'язаних векторів розвитку: біологічного, соціального та екзистенціального. Біологічний віддзеркалює приналежність особистості до людського роду, соціальний – відображає неможливість становлення та розвитку людині поза межами соціуму, та екзистенціальний підкреслює, що людина народжується апріорі вільною, здатною до самореалізації та власного життєвого вибору [2]. У такому разі, місія педагога полягає у допомозі та підтримки дитини на шляху її особистісного становлення, знаходженні свого місця в соціумі для подальшої інтеграції та успішній реалізації в ньому. Результатом такої підтримуючої діяльності в контексті «педагогіки свободи» виступає так звана *свободоздатність* – здатність до автономного, неконформного існування; здатність самостійно та незалежно будувати власну долю, стосунки з оточуючим світом, реалізовувати самостійно свою життєву місію, здійснювати власний індивідуальний вибір [1, с. 9; 3, с. 20]. На думку О. Газмана, свободоздатність виступає тим стрижнем, на якому базується внутрішня гармонія людини, коли вона сама може обирати свій шлях розвитку, максимально розкривати свій потенціал та реалізовуватись у соціумі.

Очевидним є зв'язок педагогічної підтримки з процесом успішної соціалізації особистості. Слід зазначити, що О. Газман розглядав соціалізацію у контексті «педагогіки необхідності», у той час як «педагогіка свободи» («педагогіка самосвідомості») ототожнювалась з індивідуалізацією. Так, соціалізація, з точки зору вченого, відповідає засвоєнню певних моральних правил, норм поведінки у суспільстві з

метою накопичення соціального досвіду індивідом для подальшого успішного входження та існування в соціумі.

Індивідуалізація є результатом власного вибору особистості, тобто що вона обирає для себе як особистіснозначуще для подальшої самореалізації, розкритті власного «Я». З точки зору О. Газмана, саме процес індивідуалізації потребує педагогічної підтримки з боку дорослого (педагога), адже дитині іноді важко зрозуміти себе, визначитись з власними інтересами, самостійно відкрити свій духовний світ, налагодити стосунки з оточуючими тощо [3, с. 19 – 20]. Успішність індивідуалізації, на думку автора, залежить від низки умов, а саме:

- допомоги підростаючій особистості у реалізації її первинних базових потреб;
- створення спеціальних умов для реалізації дитиною природних задатків (фізичних, інтелектуальних, емоційних тощо);
- підтримки становлення самості особистості, її унікальності та неповторності, творчої активності [1, с. 10 – 11].

Очевидно, що «педагогіка свободи», заснована О. Газманом, спрямована, у першу чергу, на допомогу особистості у пошуку сенсу власного життя, є інструментом самопізнання, де дорослий (педагог) – той провідник, який підтримує дитину на цьому шляху.

Отже, автор технології розглядає соціалізацію та індивідуалізацію як два протилежні полюси процесів виховання та навчання, де соціалізація ототожнюється з примусом, необхідністю (засвоєння спектру необхідних норм), а індивідуалізація – з індивідуальним вибором людини (що вона приймає на особистісному рівні) серед запропонованих норм (рис. 1).

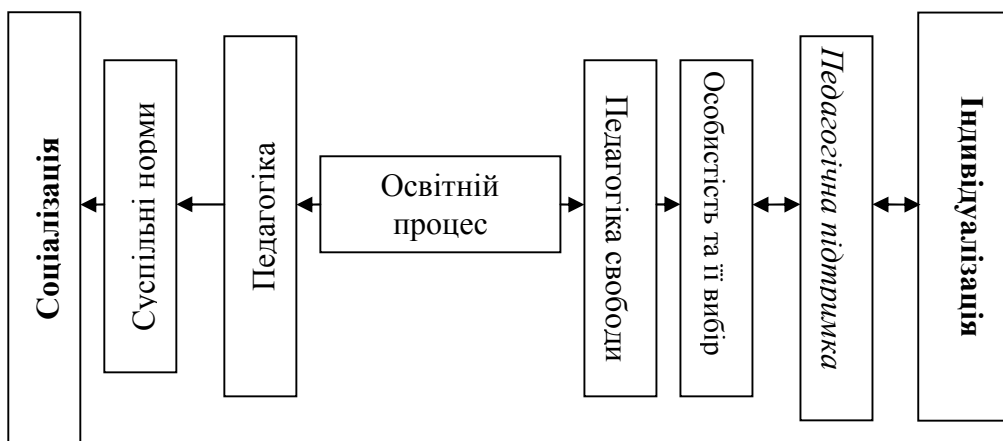

Рис. 1. Взаємозв'язок процесів соціалізації та індивідуалізації в освіті

Таким чином, ідея свободоздатності особистості виступає *концептуальною основою* технології індивідуальної педагогічної

підтримки, передбачаючи підтримку вже існуючих задатків, здібностей з метою максимального розкриття самості дитини та гармонійного співіснування в соціумі. Можна стверджувати, що поняття «сам ость» та «свободоздатність» тісно пов'язані з дефініцією «самовизначення», що трактується О. Газманом через певний вибір стосовно самого себе, тобто вибір того, ким я хочу бути [1, с. 23]. У такому самовизначенні і закладено сенс педагогічної підтримки, тобто підтримувати в дитині педагог може те, що в неї вже є, те, до чого вона лине, чого прагне. Таким чином, педагог не нав'язує дитині дещо ззовні, а виходить із внутрішньої позиції дитини.

Технологія педагогічної підтримки побудована з урахуванням низки принципів, що співзвучні з умовами успішної клієнтоцентрованої терапії, автором якої є К. Роджерс. Учений наголошував, що довіра та рівноправ'я між консультантом та клієнтом виступають запорукою успіху під час вирішення проблем останнього. Консультант, у свою чергу, має бути відвертим, щирим, «самим собою», тільки у такому випадку клієнт зможе довіряти йому [3, с. 12; 4]. Подібні установки лежать в основі педагогічної підтримки. Так, провідними *принципами* технології індивідуальної педагогічної підтримки О. Газмана виступають:

- визнання суб'єктності учня, його права на власну думку, вибір та на помилку;
- гуманістична позиція педагога, спілкування в режимі діалогу культур (взаємодія між культурою дорослих та дітей), співробітництво та взаємодія в системі «педагог – учень»;
- прийняття кожної дитини такою, якою вона є, визнання її унікальності;
- пріоритетність дітей у вирішенні власних проблем;
- опора на потенційні можливості дітей (підтримати можна лише те, що вже є у наявності, тобто певні задатки, здібності, намагання дитини тощо);
- відвертість, щирість педагога з дитиною;
- рефлексивний підхід до процесу та результату педагогічної підтримки [5, с. 77].

Педагогічна підтримка спрямована на вирішення існуючих проблем дитини. Т. Анохіна подає класифікацію труднощів, що виникають в учнів у процесі навчання та виховання, де труднощі виступають як дещо, що заважає дитині рухатись уперед, стримує її активність. Так, автор виокремлює «Я-перешкоди», «Вони-перешкоди» та матеріальні перешкоди [6, с. 67 – 69].

«Я-перешкоди», тобто особистісні перешкоди, вчений поділяє на: відсутність орієнтирів, труднощі та проблеми. Відсутність орієнтиру виявляється через брак необхідної інформації про ту чи іншу ситуацію (навчальний матеріал, можливості власної поведінки, проблема у

міжособистісному спілкуванні тощо). Труднощі Т. Анохіна класифікує як певні перепони, що об'єктивно існують в учня у навчанні, спілкуванні з оточуючими, інтеракції із середовищем. З такими труднощами особистість має сили впоратися самотужки, але для цього необхідно напруження вольових зусиль та мотивація з боку педагога. Проблема є такою перешкодою, з якою дитина не впорається самостійно, у неї недостатньо суб'єктивного досвіду для її подолання, або спосіб вирішення обраний невірно. У даному випадку завдання педагога – дібрати вірний спосіб додання проблеми-перешкоди з можливістю залучення інших фахівців [3, с. 21; 6, с. 68].

«Вони-перешкоди», або перешкоди соціального характеру, криються у соціальному середовищі, що оточує дитину. Для їх подолання педагогові необхідно докорінно розібратися у першоджерелах таких перешкод та залучати інших суб'єктів підтримки [3, с. 22].

Матеріальні перешкоди на шляху самовизначення дитини можуть стосуватися як освітнього процесу (недостатнє фінансування, слабка матеріально-технічна база тощо), так і матеріального рівня родини, де проживає дитина [6, с. 68].

Н. Михайлова зазначає, що для вирішення окреслених проблем, педагогові необхідно не просто зібрати факти про проблему дитини, а визначити ті причинно-наслідкові зв'язки, що її породили, вплинули на її зміст, конфігурацію й масштабність та, на основі цього, відтворити *модельне уявлення про проблемну ситуацію* [7, с. 135].

Таким чином, педагогічна підтримка покликана долати перешкоди та проблем, що заважають дитині знайти себе, своє «Я», реалізувати свій творчий потенціал. Слід зазначити, що технологія, яку обгрунтував О. Газман, була спрямована на вирішення труднощів, з якими стикалися учні в освітньому просторі, натомість, сьогодні педагогічна підтримка сягнула за межі загальноосвітнього закладу та використовується майже у всіх сферах життєдіяльності дітей (навчальній, трудовій, особистісній тощо).

Розв'язання різних проблем та додання перешкод на шляху самовизначення особистості технологія індивідуальної педагогічної підтримки пропонує вирішувати у декілька логічно взаємопов'язаних *етапів*. О. Газман, розробляючи авторську технологію, чітко не вказує на етапи педагогічної підтримки, натомість, його прибічники (Т. Анохіна, Н. Крилова, Н. Михайлова, С. Юсфін) наголошують на певній послідовності означеного процесу. Так, вченими було виокремлено такі етапи технології педагогічної підтримки: діагностичний, пошуковий, договірний, діяльнісний, рефлексивний [3; 6].

На діагностичному етапі педагог встановлює контакт з дитиною, фіксує проблему, намагається допомогти дитині вербалізувати її, зробити так, щоб учень зрозумів, що проблема існує.

Наступний – пошуковий – етап покликаний встановити фактори, що впливають на розвиток проблеми, її першопричини виникнення. На

даному етапі педагог застосовує прийом «очима дитини», тобто намагається створити таку ситуацію, в якій сам учень може подивитись на власну проблему з іншого боку.

Договірний етап передбачає проектування діяльності педагога та учня, визначення поля діяльності, домовленість про роботу кожного суб'єкта педагогічної підтримки (за необхідності можуть бути залучені інші фахівці).

Діяльнісний етап виступає в якості провідного та передбачає роботу педагога та дитини. Педагог може налагоджувати зв'язки із оточуючим середовищем, залучати необхідні ресурси для вирішення проблеми дитини; учень, у свою чергу, намагається вирішувати проблему, залучаючи внутрішні ресурси, де педагог виступає як фасилітатор.

Останній – рефлексивний – етап спрямований на сумісне обговорення педагогом та учнем досягнутих результатів, необхідності їхньої корекції, проектування майбутньої діяльності. На цьому етапі суб'єкти педагогічної підтримки визначають: чи вирішена проблема, чи є необхідними ще якісь дії у заданому напрямку, чи може дитина самостійно діяти у майбутньому у разі виникнення подібної ситуації.

Очевидно, що стрижнем роботи педагога та учня на всіх етапах педагогічної підтримки виступає їхня взаємодія та співробітництво, що розкривається через певні тактики поведінки педагога в залежності від ситуації та типу проблеми, а саме: тактика «захисту», тактика «допомоги», тактика «сприяння» та тактика «взаємодії» [2; 3].

Вищезгадані тактики поведінки педагог застосовує залежно від ситуації та типу проблеми учня, тих факторів, що вплинули на її виникнення. Тактика «захисту» має бути застосована педагогом там, де дитина виступає в якості «жертви обставин». У такому випадку учень відчуває страх, тривогу, що блокують його самостійні намагання щодо розв'язання проблеми. Дитина не в змозі діяти самостійно, вона боїться, що її поведінка буде розцінена як негативна. Інколи такий страх може бути уявним, натомість діяльність учня щодо вирішення проблеми неможлива. У такому випадку педагог має виступати як «педагогічний адвокат» дитини та виступати певним «буфером», що може пом'якшити негативну ситуацію. Тобто тактика «захисту» потрібна такому учню, якого вважають «бридким каченям» у класі, або він став предметом негативного ярликування з боку інших дорослих тощо.

Провідною метою застосування педагогом тактики «допомоги» є розблокування активності дитини, створення такої ситуації, де б вона відчула віру у власні можливості та позбулася відчуття страху та тривоги. Отже, завдання педагога – допомогти дитині упевнитися в тому, що вона може діяти самостійно [3, с. 58 – 60].

Тактика «сприяння» являє собою наступну сходинку у процесі педагогічної підтримки та можлива лише у тому випадку, коли дитина вже навчилася долати власні страхи та повірила у свої можливості. На

даному етапі принципово важливо навчити дитину робити власний вибір у процесі життєдіяльності та брати відповідальність на себе за наслідки такого вибору. Завдання педагога – вказати дитині на розмаїття ситуацій вибору та збагатити суб'єктивний досвід дитини [3, с. 67].

Остання тактика, яку виокремлюють прибічники педагогіки підтримки – тактика «взаємодії», яка є найбільш складною за своєю суттю. У режимі тактики «взаємодії» педагог та дитина будують власні стосунки на основі діалогу, договору, при чому учень сам обирає чи вступати у договірні стосунки, чи ні [Там само, с. 75 – 76].

Виокремлення означених тактик є доволі умовним, адже у різних ситуаціях педагог може використовувати як одну, так і дві, і більше тактик в залежності від проблем та труднощів дітей. Так, педагог може займати тактику «захисту» та виступати як педагогічний адвокат та паралельно впроваджувати тактику «допомоги», створюючи ситуацію успіху для дитини, щоб вона могла діяти надалі самостійно.

Відкритим й до сьогодні залишається питання про суб'єкта надання педагогічної підтримки. Якщо мова йдеться про загальноосвітній заклад, очевидно, що педагогічну підтримку надає педагог. Натомість, незрозуміло чи це класний керівник, чи соціальний педагог, чи психолог, чи інший представник педагогічного колективу. На думку О. Газмана та його послідовників, ця місія має належати так званому «звільненому класному вихователю». Класний керівник, звичайний педагог, який викладає той чи інший предмет, через власну зайнятість та брак часу не можуть успішно здійснювати підтримку того індивідуального, що є у кожного учня [7, с. 49]. Тому, на думку вчених, звільнений класний вихователь має більше шансів, адже буде займатися лише педагогічною підтримкою та допомагати дітям у процесі самовизначення.

Слід зазначити, що О. Газману та його соратникам вдалося організувати експериментальний майданчик, де працювали підготовлені класні вихователі. Ними було розроблено посадову інструкцію для звільнених класних вихователів (КВ), згідно якої він був зобов'язаний:

- сприяти створенню необхідних умов для індивідуального та морального розвитку особистості; сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах школи та класу;
- досліджувати індивідуальні особливості, нахили, інтереси учнів;
- розвивати навички спілкування учнів, навчати їх будувати адекватні стосунки з оточуючими; сприяти вирішенню проблем та перешкод, що виникають в учнів на шляху успішного спілкування;
- допомагати у процесі навчання;
- залучати учнів до системи позакласного навчання шляхом участі дітей у кружках, секціях, факультативах тощо; сприяти виявленню інтересів та захоплень дітей;
- здійснювати пропаганду здорового способу життя;

- співпрацювати з іншими суб'єктами освітнього процесу (адміністрацією, учителями, батьками, ін. фахівцями) з метою допомоги дітям у процесі їх самовизначення та формування свободоздатності [Там само, с. 40 – 41].

У своїй роботі класні вихователі підпорядковувались директору та його заступнику. Провідними напрямками їхньої роботи були такі сфери життєдіяльності дітей як «Здоров'я», «Навчання», «Дозвілля», «Спілкування», «Спосіб життя» [2; 7]. Отже, можна сказати що до функцій класного вихователя належали:

- аналітична (аналіз освітнього середовища школи, академічної успішності в класах);

- планування та організація (класний вихователь планує та організовує позаурочну навчальну діяльність, канікулярну роботу в класі, проведення батьківських зборів, сумісні позаурочні заходи з батьками дітей, чергування учнів у школі, класі, роботу щодо підготовки навчальних приміщень до нової чверті, навчального року; розробляє перспективний, річний та поточний плани виховної роботи);

- координуюча (координує діяльність педагогічного колективу щодо успішної соціалізації-індивідуалізації учнів);

- корегуюча (вносить корективи у виховних процес відповідно до потреб та інтересів дітей);

- функція консультування (батьків, педагогів та дітей щодо вирішення проблем останніх) [7, с. 43 – 45].

За свідченням О. Газмана, А. Іванова, Н. Михайлової, С. Юсфіна, діяльність класного вихователя на експериментальному майданчику дала значні позитивні результати. Посада класного вихователя заносилась до трудової книжки, фахівці проходили підвищення кваліфікації, надалі досвід їхньої роботи перейняли приватні школи. Натомість, уведення класного вихователя в шкільний штатний розпис не набуло широкої розповсюдженості через брак коштів або небажання управлінців різних рівнів. У сучасній Україні такої посади не існує в загальноосвітньому навчальному закладі, певні його обов'язки перейняли соціальний педагог та психолог, але і вони є далеко не в кожній школі. Проте, у європейських країнах та в США такий спеціаліст (тьютор (tutor), каунслер (counselor), соціальний працівник (social worker), фасилітатор (facilitator) та інші) присутній в кожній школі, інколи їх навіть декілька [3, с. 25 – 30]. Спеціалісти допомагають учням вирішувати їх проблеми, долати труднощі, консультують у разі кризових ситуацій тощо.

Таким чином, технологія індивідуальної педагогічної підтримки спрямована на розкриття дитиною самої себе, знаходженню свого місця у суспільстві для гармонічного співжиття в ньому. Прогнозованим *результатом* технології є становлення самості особистості, її свободоздатності, тобто здатності обирати самостійно свій життєвий шлях та відповідно вибудувувати модель власної поведінки.

Очевидно, що технологія індивідуальної педагогічної підтримки, розроблена О. Газманом та уточнена його соратниками сьогодні виходить за межі школи. Більшість сучасних дослідників наголошують на широких можливостях її використання та розробляють технології психолого-педагогічної, соціально-педагогічної, соціально-медичної підтримки тощо. Перспективними напрямками дослідження є упровадження технології педагогічної підтримки у роботу дошкільних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл, вищих навчальних закладів тощо, де суб'єктами підтримки будуть виступати як діти, так і їх батьки, або педагогічні колективи.

Список використаної літератури

- 1. Газман О. С.** Теория: что такое педагогическая поддержка / О. С. Газман // Классный руководитель. – № 3. – 2003. – С. 6 – 33.
- 2. Педагогическая поддержка ребенка в образовании : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Н. Н. Михайлова, С. М. Юсфин, Е. А. Александрова и др. ; под ред. В. А. Слостенина, И. А. Колесниковой; науч. ред. Н. Б. Крылова.** – М. : Издат. центр «Академия», 2006. – 228 с.
- 3. Педагогика поддержки / Касицина Н. М., Михайлова Н. Н., Юсфин С. М. и др.** – СПб. : Агентство образоват. сотрудничества, 2005. – 160 с.
- 4. Роджерс К. Р.** Свобода учиться / Роджерс К., Фрейберг Дж. ; пер. с англ. А. Орлов, С. Степанов, В. Питяева. – М. : Смысл, 1994. – 528 с.
- 5. Кутейникова Е. Е.** Педагогическая поддержка социализации младших школьников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кутейникова Елена Евгеньевна. – СПб., 2002. – 212 с.
- 6. Анохина Т. В.** Педагогическая поддержка как реальность современного образования / Т. В. Анохина // Классный руководитель. – № 3. – 2003. – С. 63 – 81.
- 7. Миссия классного воспитателя.** / Ред. Н. Крылова. – М. : Новые ценности в образовании, 2007. – 200 с.

Бадер С. О. Сутнісні характеристики технології індивідуальної педагогічної підтримки учнів О. Газмана

Стаття присвячена проблемі педагогічної підтримки дитині в освіті, розкриває сутнісні характеристики технології індивідуальної педагогічної підтримки, що була обґрунтована О. Газманом. Схарактеризовані складові даної технології, зокрема: її концептуальна основа, принципи, мета, умови, етапи та прогнозований результат. Розкрито ідеї О. Газмана про співвідношення процесів соціалізації та індивідуалізації в освіті, концептуальні засади «педагогіки свободи». Визначено роль та місце звільненого класного керівника у процесі педагогічної підтримки учнів.

Ключові слова: технологія, педагогічна підтримка, соціалізація, індивідуалізація, свободоздатність, «педагогіка свободи», класний вихователь.

Бадер С. А. Сущностные характеристики технологии индивидуальной педагогической поддержки О. Газмана

Статья посвящена проблеме педагогической поддержки ребенка в образовании, раскрывает сущностные характеристики технологии индивидуальной педагогической поддержки, которая была обоснована О. Газманом. Охарактеризованы составляющие данной технологии, а именно: ее концептуальная основа, принципы, цель, условия, этапы и прогнозируемый результат. Раскрыты идеи О. Газмана о соотношении процессов социализации и индивидуализации в образовании, концептуальные положения «педагогика свободы». Определена роль и место классного воспитателя в процессе педагогической поддержки.

Ключевые слова: технология, педагогическая поддержка, социализация, индивидуализация, свободоспособность, «педагогика свободы», классный воспитатель.

Bader S. O. Essential characteristics of the O. Gazman's technology of individual educational support

The article is devoted to the problem of pedagogical support of children in the education process, shows the essential characteristics of the technology of individual pedagogical support, which has been proved by O. Gazman. The components of this technology are characterized: conceptual framework, principles, purpose, conditions, stages and predictable result. The O. Gazman's idea of the relationship between the processes of socialization and individualization in education and conceptual statements „pedagogy of freedom” are analyzed. The role and place of the classroom teacher in the process of teaching support is identified.

Key words: technology, pedagogical of support, socialization, individualization, person's freedom ability, „pedagogy of freedom”, classroom teacher.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2013 р.

Прийнято до друку 25.10.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 37.013.42

Н. П. Краснова

**ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС
У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Сьогодні в Україні відбуваються значні політичні, економічні та соціальні зміни. Занепадають колишні системи соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я і культури, трансформуються всі